

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap

Attityder och normer inom lantbruket som hindrar samarbete i driftsbolag

- En beteendestudie med bakgrund i teorin om planerat beteende.

Attitudes and normative beliefs that prevents cooperation in agricultural enterprises

- A behavioral study grounded in The Theory of Planned Behavior.

Jakob Karlsson & Cecilia Klasson

Attityder och normer inom lantbruket som hindrar samarbete i driftsbolag

Attitudes and normative beliefs that prevents cooperation in agricultural enterprises

Jakob Karlsson & Cecilia Klasson

Handledare: Erik Hunter, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Examinator: Jan Larsson, SLU, Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Examensarbete inom företagsekonomi

Kurskod: EX0790

Program/utbildning: Lantmästare - kandidatprogram

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2018

Omslagsbild:

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Lantbruk, samarbete, driftsbolag, attityder, normer, konkurrenskraft, Theory of planned behaviour, pluralistic ignorance, Cooperation, Agriculture.

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds-
och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi

FÖRORD

Lantmästare - kandidatprogram är en 3-årig universitetsutbildning vilken omfattar 180 högskolepoäng (hp). Inom programmet är det möjligt att ta ut två examina, en lantmästarexamen 120 hp och en kandidatexamen 180 hp. En av de obligatoriska delarna i denna är att genomföra ett eget arbete som ska presenteras med en skriftlig rapport och ett seminarium. Detta arbete kan t.ex. ha formen av ett mindre försök som utvärderas eller en sammanställning av litteratur vilken analyseras. Detta arbete är utfört under programmets andra år och arbetsinsatsen har motsvarat minst 10 veckors heltidsstudier (15 hp).

Idéen till detta arbete kom efter att ha läst om risker ekonomiskt, ekologiskt och socialt i tredje årets ekonomikurser. Efter att vi arbetat med många case under året där vi behandlat risker och strategier för att minska risker och öka konkurrenskraften började vi fundera över hur mycket gemensamma driftsbolag det egentligen existerade i Sverige. Anledningen att vi just valt gemensamma driftsbolag av alla lösningar berodde på aktuella händelser i egen närhet.

Ett varmt tack riktas till alla lantbruksföretagare som ställt upp för intervjuer trots ett rådande vårbruk. Alla har varit till stor hjälp och bidragit med många bra tankar, åsikter och synpunkter. Tack även till Erik Hunter som varit vår handledare och som kommit med många idéer och feedback under arbetets gång.

Eventuellt

Ett mindre tack riktas till SLU och de stolpskott som bestämt sig för att biblioteket ska bli en byggarbetsplats sista veckorna innan sommaren... Samt även terroristerna på IT som väljer att stänga ner och uppdatera studentwebben även då under bråda dagar för att göra livet lätt för oss studenter..

Jan Larsson, SLU, Alnarp, har varit examinator.

Alnarp Maj 2018

Jakob Karlsson och Cecilia Klasson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	5
ABSTRACT	6
1. INLEDNING	8
1.1 BAKGRUND.....	8
1.2 PROBLEMDISKUSSION.....	9
1.3 KUNSKAPSGAP	10
1.4 SYFTE.....	10
2. REFERENSRAM	11
3. METOD	14
3.1 IMPLEMENTERING.....	14
3.2 PILOTSTUDIE OCH UNDERSÖKNING.....	14
3.3 AVGRÄNSNING	16
4. RESULTAT.....	17
4.2 ANALYS.....	20
5. DISKUSSION	22
5.2 SLUTSATS.....	24
REFERENSER.....	26
BILAGOR.....	28

SAMMANFATTNING

Ända sedan EU-inträdet som tillåtit en öppen marknad på jordbruksprodukter, har konkurrensen på den svenska livsmedelsproduktionen ökat. Detta har lett till pressade priser och sjunkande lönsamhet för primärproducenterna. Detta har ställt höga krav hos producenterna som emellanåt tvingas gå på knäna för att överleva. För att klara denna konkurrens och dåliga lönsamhet sker ständig utveckling av lantbruksföretagandet, och en metod för att bli mer konkurrenskraftig är att gå in i ett samarbete med deläggande i ett driftsbolag. 2015 kom Jordbruksverket ut med en rapport som behandlade strategier för en ökad konkurrenskraft i svenskt jordbruk, där samarbeten i driftsbolag var en viktig möjlig gren för att lyckas. Trots flera tidigare publicerade artiklar om fördelarna med konceptet så är det ändå relativt få företag som samarbetar på detta vis. Detta väckte funderingarna på varför inte fler valde att samarbeta i denna form. Tidigare studier har inte tagit hänsyn till normer på landsbygden och hur de påverkar beteendet. Fokus har istället legat på varför lantbrukare som redan är i driftsbolag ingår driftsbolag. Andra undersökningar lägger fokus på lönsamhet, läglighetseffekt och praktiska frågor för organisationen

För att undersöka varför samarbete i driftsbolag inte sker i högre utsträckning genomfördes kvalitativa djupintervjuer med 13st företagare med olika förutsättningar som inte ingick i driftsbolag. För att få en djupare förståelse av vilka värderingar och normer som ligger bakom beteendet att inte samarbeta i ett driftbolag så valde vi att strukturera intervjuerna enligt en modell från Teorin av planerat beteende. Intervjuerna genomfördes mestadels på telefon, och svaren antecknades för att sedan kunna sammanställas och utvärderas. Efter analys av svarsresultaten har vi kunnat ge en bild av vilka attityder och normer som påverkar de intervjuade lantbrukarna i frågan.

Delad risk, både ekonomiskt och socialt, optimerade maskinkostnader, möjlighet att utnyttja areal och maskinpark på ett effektivare sätt var svar som framkom under intervjuerna. Mjuka värden som kollegor, att ha någon att bolla idéer med samt erfarenhet och kompetensutbyte är fördelar som tas upp av lantbrukarna. Men trots kunskapen om fördelarna så begränsas lantbrukarna av gamla normer och traditionsenligt tänk. Rädsla över att förlora sitt självbestämmande och sin frihet, eller att personkemin inte skulle stämma väger tyngre än en effektivare drift med bättre lönsamhet. Känslomässiga beslut som grundas på magkänsla och ryggmärgskänsla kläs ofta av lantbrukaren in i företagsekonomiska aspekter. Gården ses oftast mer som något känslofullt som familjen byggt upp, än som ett företag som måste gå med vinst. Därav har många svårt att släppa in andra i sitt företagande.

En slutsats som dragits är att en del kan vara intresserade av att ingå i driftsbolag men skapar inte själva tillfället. Däremot om någon annan skulle skapa tillfället och fråga dem så är det mer sannolikt att de svarar ja. En annan slutsats som framkommit är att även om lönsamheten inte är bra så är den inte tillräckligt dålig för att lantbrukarna ska ta till samarbete som utväg. Mest benägna av att samarbeta var växtodlarna, där de flesta gärna hade gått in i ett samarbete om djurhållning då de ansåg att det hade haft positiva effekter på deras odling. Dock så ville de inte hålla på med djuren själva utan någon annan fick gärna sköta det.

ABSTRACT

Ever since the entering of the EU, which allowed an open market for agricultural products, the competition for Swedish food production has increased. This has led to lowered prices and declining profitability for primary producers. This has put high demands on producers who occasionally have to go on their knees to survive. In order to manage this competition and poor profitability, continuous development of agricultural business is taking place, and one method of becoming more competitive is to enter into partnership with a joint venture farming in an operating company. In 2015, the Swedish Board of Agriculture issued a report that addressed strategies for increased competitiveness in Swedish agriculture, where cooperation in operating companies was one important potential for success. Despite several previously published articles about the benefits of the concept, there are still relatively few companies that cooperate in this way. This raised the question why most farmers chose to not cooperate in this form. Previous studies have not taken into account the norms in rural areas and how they affect behavior. The focus has instead been on why farms that's already collaborating in operating companies chooses to continue in that way. Other studies focus on profitability, legitimacy and practical issues for the organization.

In order to investigate why cooperation in operating companies does not occur to a greater extent, qualitative deep interviews were conducted with 13 agricultural entrepreneurs with different conditions. In order to gain a deeper understanding of the attitudes and norms that lie behind the behavior of not cooperating in an operating company, we chose to structure the interviews with a model according to the Theory of planned behavior. Interviews were mostly conducted on the telephone, and the answers were recorded to be compiled and evaluated. After analyzing the response results we've been able to give an idea of the attitudes and norms that affect the interviewed farmers on the issue.

Shared risk, both economically and socially, optimized machinery costs, the opportunity to utilize land and machinery more efficiently. Gentle values like colleagues, having someone to discuss ideas with, as well as experience and skill exchange are benefits taken by the farmers. But despite the knowledge of the benefits, farmers are limited to old standards and traditional thinking. Fear of losing self-determination and freedom, or that personal chemistry wouldn't work out, outweighs a more efficient operation with better profitability. The farm is for most farmers usually not seen as just a company that has to make a profit. Mostly it's more emotionally connected to the family as it's usually built up through generations of family. That is one of the reasons why some farmers have difficulties of letting other people into their business.

One conclusion that has been able to draw is that some farmers may be interested in starting a collaboration, but they won't create the opportunity themselves. On the other hand, if someone else would've created the opportunity and ask them, they are more likely to answer yes. Another conclusion reached is that although profitability is not good, it is not bad enough for farmers to collaborate. Most willingly to collaborate were the arable farmers. Most of them would've liked to join a collaboration with animal husbandry, considering the various positive effects they could've get to their soil and

crop production. However, they didn't want to work with the animals themselves, they wanted someone else to manage and handle it for them.

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Dålig lönsamhet och hård konkurrens inom lantbruket i Sverige är något som diskuterats i många år. Horisontellt samarbete inom lantbruket har diskuterats inom bondesamhället redan innan skiftesreformen Laga skifte på 1800 talet. Då främst genom samarbete inom sådd, slåtter och skörd för att underlätta ägostrukturen. På senare tid har kraven på rationalisering och effektivitet ökat ytterligare vilket medfört en debatt om driftssamarbeten. De ökade kraven beror delvis på medlemskapet i EU som tillåter en öppen marknad av jordbruksprodukter och därmed ökad konkurrens. (Andersson, 2004).

För att öka sin konkurrenskraft kan en väg vara att minska kostnader och utveckla verksamheten genom olika typer av samarbeten, både inom växtodling, animalieproduktion samt biogas. Detta har enligt tidigare undersökningar visat sig vara gynnsamt ur flera perspektiv där framförallt praktiska, sociala och ekonomiska aspekter lyfts fram (Bergman och Renborg 1971).

Jordbruksverket kom 2015 ut med en rapport där man behandlade strategier som skulle gynna företagens konkurrenskraft. En viktig strategi enligt författaren var att samarbeta både inom delägarskap och inom enklare samverkan. De punkter som togs upp som avgörande för konkurrenskraftiga företag var lönsamhet, ledning, prisstrategi, kundvärde, differentiering, förädling och lönsamma samarbeten. Lönsamhet är grundläggande för konkurrenskraften och därför bör alla beslut fattas på långsiktig och inte bara kortsiktig lönsamhet. Ledningen måste vara aktiv oavsett storlek på företaget och tid måste läggas på strategiska beslut, personal, marknadsföring och kommunikation. Detta istället för som dagens företagare ofta drunknar i, dagliga rutiner och uppföljande av ordning och reda. Prisstrategi handlar om att veta vilken marknad företaget befinner sig på för att därigenom se vilket pris den producerade produkten ska ha. Kundvärdet måste kommuniceras bättre för att företagaren ska kunna använda sig av en bra prisstrategi och få fler kunder att förstå mervärdet i produkten. Att utveckla kompletterande verksamheter och differentiera sig kan också öka konkurrenskraften. Förädling kan innebära att behålla fler delar av varan i en egen förädlingsprocess och leder ofta till ökad ekonomisk kontroll och hållbarhet. Slutsatsen i rapporten löd att en företagare gör bäst i att kunna kombinera ovan sex punkter i sitt företag. Om hen inte kan det är det säkraste kortet att hitta lönsamma samarbeten inom driftsbolag eller samverkan (Jordbruksverket, 2015).

1988 skrev Insulander en artikel i tidningen Lantmannen som handlade om samarbeten i driftsbolag med delägarskap vilket då var något nytt och innovativt. Enligt undersökningen är det endast 2% av lantbrukarna i Sverige som bildar driftsbolag och har varit så under en längre period. Detta trots undersökningar med många positiva konsekvenser som resultat. Framförallt framhålles risktagandet som en anledning att ingå driftsbolag istället för att samarbeta på lägre nivå. Enligt Meurling, 2015, fungerar driftsbolag inom biogasproduktionen bra men hon ställer sig ändå frågan om normen hindrar lantbrukarna att samverka ytterligare. Utifrån Meurlings examensarbete hittade

vi ett stycke inom lantbruksnäringen som inte är besvarat. Meurling skrev i sin slutdiskussion att mer forskning om lantbrukarnas attityd och norm på landsbygden behövdes. En av frågeställningarna gällde om friheten och normerna står i motsättning till ökad andel samarbeten och samproduktion (Meurling, 2015).

1.2 Problemdiskussion

Äldre forskning inom samverkan i driftsbolag tyder på att det finns många faktorer som hindrar samarbeten, främst osäkerhet runt organisatoriska frågor, men också bolagsform, möjlighet att anställa bra djurskötare, samt logistiken med transporter spelade in som anledningar till varför driftsbolag inte genomfördes. Många påpekade bundenheten i avtal som en nackdel och att det administrativa inom företaget inte kunde organiseras på rimligt sätt. Rent juridiskt fanns förhinder i att snabbt kunna starta driftsbolag speciellt på animalieföretag eftersom de krävde lång handläggning av miljövardshänsyn i och med större enheter och långvarig kontakt med myndigheter gällande byggnadstillstånd (Bergman och Renborg 1971). Enligt Neuman (1991) kan argument mot samverkan vara att lantbrukaren inte får gjort det hen ska i tid, man vill rå över sig själv och att det är dyrt att leja in maskiner. Efterforskningar visar att 60% av Sveriges lantbrukare samarbetar i någon form men endast 2 % av lantbrukarna har gemensamt driftsbolag (Andersson, 2004).

Sociala aspekter

I senare års forskning visas mest positiva sidor upp. De som ingått samarbeten har pratat om att just den sociala biten och möjligheten till större enheter som kan innebära arbetskamrater och anställda är en stor anledning till varför de föredrar samarbeten. Ur en annan aspekt anses ett minimerande av risk för varje enskild individ vara positiv både ur det sociala och ekonomiska perspektivet (Engström & Hökby, 2014).

Ris fördelning, läglighetseffekt och större kvantiteter

Idag ligger vi förvisso högre inom samverkan av maskiner men att gå hela vägen med alla fördelar ett driftsbolag ger ligger fortfarande mycket lågt. I tidigare undersökningar har det visat sig att ris fördelningen är bättre i ett driftsbolag jämförelsevis med enbart maskinsamverkan. Andra fördelar som en bättre anpassad maskinpark för den areal som brukas ger bättre förutsättningar för ökad lönsamhet tack vare läglighetseffekten. Ett maskinsamarbete innebär att lantbrukaren i första hand måste rå över sin egna jord och läglighetseffekten för att tjäna pengar. I ett driftsbolag bör maskinparken stämma överens så att hela den brukade arealen sköts när den ska och genererar därför en högre läglighetseffekt (Rietz, 1993). Möjligheten att leverera större och bättre partier ökar chansen för bättre pris något som också ökar lönsamheten i ett driftsbolag (Rosenqvist, de Toro, 2005). Johansson och Persson (2013) kommer fram till liknande resultat som ovan beskrivet. Genom jämförelser mellan två fallgårdar som ingår maskinsamarbete och två fallgårdar som ingått driftbolag antas vissa skillnader men främst hanteras vad som är positivt för de båda samarbetena. Man berör också att det verkar som att en av anledningarna till att enskilt lantbruksföretag handlar om livsstil vilket kan försvåra valet att ingå driftsbolag med någon annan. Slutsatsen är att ett driftsbolag innebär en inskränkning i viljan att uppfylla enskilda mål och ambitioner som livsstilen jämförs med.

Genom att definiera normer och attityder inom det svenska lantbruket vill vi ha svar på frågan varför inte fler lantbrukare bildar driftsbolag.

Modellen Theory of Planned Behavior består av tre steg, attityd mot beteendet, subjektiva normer samt uppfattad beteendekontroll. Tillsammans skapar de tre stegen en beteendemässig intention som genererar ett beteende. Beteendet vi undersöker i vår studie är alltså varför bönder inte startar driftbolag tillsammans i större utsträckning.

1.3 Kunskapsgap

Förändrade tider och förenklade regler för lantbrukare och andra bolagsformer samt en ökad acceptans för ökad administrativt arbete gör gällande att tidigare forskning på området inte kan appliceras på dagens situation. Modellerna som används att framställa resultat om attityd runt beteendet är oklara och därför tror vi att vi kan specificera och förstå problemet på ett djupare plan genom att använda oss av Theory of Planned Behavior modellen. Tidigare försök har inte tagit hänsyn till normer på landsbygden och hur de påverkar beteendet. Fokus har istället legat på varför lantbrukare som redan är i driftsbolag ingår driftsbolag. Andra undersökningar lägger fokus på lönsamhet, läglighetseffekt och praktiska frågor för organisationen inklusive generationsskifte. Därför tror vi att vår undersökning kan öka förståelsen om normerna bakom att samarbete inte inleds i högre grad.

1.4 Syfte

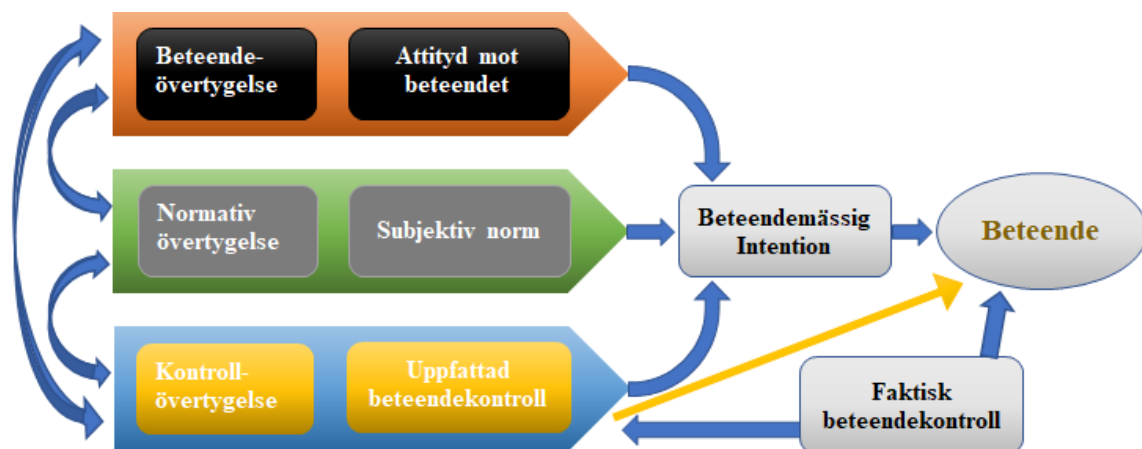
Syftet med undersökningen är att få svar på varför inte fler lantbrukare går in som delägare i driftsbolag och vilka bakomliggande orsaker som ligger till grund för detta. Detta är intressant för företagsrådgivare och som ett underlag för lantbrukare som är intresserade av att ingå samarbete i driftsbolag.

- Vilka attityd och åsikter har lantbrukaren om samarbete inom driftsbolag?
- Vilka normer på landsbygden uppkommer?
- I vilken utsträckning vekar dessa normer förhindra samarbete i driftsbolag?
- Vilka hinder, som inte är normrelaterat eller personligt relaterade, uppkommer som hindrar samarbete inom driftsbolag?

Målet med undersökningen är att framställa ett resultat som företagare och rådgivare kan jobba vidare på för att ytterligare undersöka hur exempelvis lantbrukare ska bryta normer och gamla vanor som hindrar dem från att utvecklas som företagare och därmed kunna bidra till en lönsammare och mer hållbar svensk livsmedelsproduktion.

2. REFERENSRAM

Till vår hjälp att förklara beteendet väljer vi att använda Ajzens modell Theory of Planned Behavior som kan hjälpa oss att förstå den psykologiska anledningen till varför lantbrukare inte samarbetar i högre utsträckning. Theory of Planned Behavior hjälper oss att utforma enkäten och frågeställningarna rätt och kommer att underlätta samt ge oss ett trovärdigt resultat. Genom att använda Theory of Planned Behavior modellen och ställa frågor till lantbrukarna om hur de samarbetar och hur attityden ser ut hos de som väljer att inte gå in i delägande driftbolag kan svaren delas in enligt följande teori. Theory of planned behavior finns som schematisk bild här nedan (figur 1).

Figur 1. Schematisk bild över Theory of planned behavior modellen.

År 1991 publicerade Ajzen sin teori om planerat beteende som var tänkt som ett hjälpmedel för att förbättra sannolikheten i den tidigare teorin om motiverad handling, genom att även granska den beteendekontroll som uppfattas av den som utför ett beteende. Studier har gjorts på sambanden mellan övertygelser, attityder, normer, beteendeintentioner samt beteenden inom områden som bl.a. reklam och hälsovård. Detta har lett till teorins slutsats vilken är att inställning till beteende, subjektiva normer och uppfattad beteendekontroll, tillsammans bildar individens beteendeintentioner och beteenden (Ajzen, 1991)

Beteendeövertygelser hos en person kopplar samman olika beteenden och handlingar till redan förväntade resultat. En beteendeövertygelse är den subjektiva sannolikheten att beteendet kommer att ge ett givet resultat. Trots att en person kan besitta flera beteendemässiga övertygelser om många olika beteenden, så är det endast ett fåtal som är lättillgängliga vid ett givet tillfälle. Dessa tillgängliga övertygelser antas att i kombination med de subjektiva värdena för resultaten som förväntas, bestämma den rådande inställningen till beteendet.

Attityd mot beteendet är hur en person värderar graden av vilket uppförande av beteendet som är positivt eller negativt. Inställningen till ett beteende bestäms genom uppsättningen av totalt tillgängliga beteendeövertygelser. De beteendeövertygelserna i sin tur kopplar beteendet till olika resultat. Genom att utvärdera resultat och utfall av olika beteenden så styrks beteendeövertygelsen mot framtida beteenden. Det är

individuellt och syftar till vad individen själv skapar för attityd när en väljer att gilla eller inte gilla ett visst beteende. Detta val har visat sig ha stor roll i attitydskapandet. (Ajzen, 2006)

Enligt Breckler, (1984) kan en attityd delas in i de tre attitydkomponenterna affective, behavioral/conative och cognitive i "The ABC-model of Attitudes".

Den affektiva komponenten är påverkan av ens känslor om attitydobjektet, som till exempel: "Jag är rädd att ett samarbete inte kommer att funka".

Beteende/Konativ komponenten innefattar hur vår inställning till ett attitydobjekt påverkas av tidigare beteenden, erfarenheter och handlingar som man dragit slutsatser ifrån, som till exempel - "Jag vill bestämma själv, därför tänker jag inte samarbeta med någon".

Den kognitiva komponenten talar om vad vi kan eller vad vi tror oss kunna om ett visst attitydobjekt, som till exempel: "Jag tror inte att ett samarbete kommer löna sig för mig" (Breckler, 1984).

Nästa steg i Ajzens modell är den normativa övertygelsen, alltså en persons uppfattning om sociala normer och vilken relevans andras åsikter har om en borde eller inte borde utföra ett sådant beteende. Den subjektiva normen är personens egen uppfattning om det specifika beteendet, vilket påverkas av andra betydande personer såsom vänner, föräldrar, make, lärare m.fl. Alltså hur personen tror att människor i ens närhet skulle reagera om en utförde ett visst beteende.

Kontrollövertygelsen är personens övertygelse om förekommande faktorer som kan hindra eller underlätta upphörande av ett beteende. Begreppet uppfattad beteendekontroll är personens upplevda förmåga och vilja att utföra det specifika beteendet.

Den uppfattade beteendekontrollen bestäms av den totala uppsättningen kontrollövertygelser. Beteendemässig intention är en indikation på beredskapen för en person att utföra ett specifikt beteende. Intentionen baseras på attityden mot beteendet, den subjektiva normen samt den uppfattade beteendekontrollen, och har betydelse i förhållande till beteendet och en populations intresse.

Det slutgiltiga beteendet är en persons svar och observerbara handling med hänsyn till ett visst mål i en given situation. Ajzen säger att beteendet är en funktion av kompatibla intentioner, och att uppfattningar om beteendekontroll i den uppfattade beteendestyrningen förväntas att dämpa påverkan av intention på beteendet.

Framgångsrikt utförande av beteende beror inte bara på en intention som är gynnsam, utan även på en nivå av beteendekontroll som är tillräcklig. Faktisk beteendekontroll hänvisar till i vilken utsträckning en person har färdigheter, resurser och andra förutsättningar för att utföra det aktuella beteendet. I många situationer kan det vara svårt eller omöjligt att fastställa en persons nivå av faktisk kontroll, men i den utsträckning som beteendekontrollen är uppfattad korrekt kan den fungera som befogenhet för faktisk kontroll, samt så kan den användas till förutsägelse av ett beteende (Ajzen, 1991; Ajzen, 2006).

Tillvägagångssätt

Vi kommer inte att göra en enkätstudie som modellen egentligen förespråkar utan kommer att fokusera på att göra en bra förstudie till en vidare forskning inom ämnet. Detta kommer då att ge underlag för att konstruera en enkät enligt TPB modellen som sedan kan användas vid fortsatt undersökning om attityder och normer.

Teori

Teorin är att normer inom lantbruket, som exempelvis att "en riktig bonde bör klara sig själv", och attityder, som friheten att "göra som man vill", är viktigare för lantbrukaren än minskad ekonomisk risk och sociala behov vilket därför står i vägen för bildandet och utvecklandet av gemensamma driftsbolag. Som bakgrund så nämnde Meurling (2015) i sin slutdiskussion att det antagligen kunde vara attityder och normer på landsbygden som hindrade företagare att samarbeta i större utsträckning.

Berger (2016) har tidigare undersökt hur normer och attityder påverkar lantbrukares sätt att bedriva sina företag med till exempel marknadsorientering, men även hur exempelvis "jantelagen" och den svenska mentaliteten påverkar företagens utveckling inom jordbrukssektorn. Det nämns bland annat att samhället är organiserat så man ska relatera till hur sina vänner och landsmän gör, vilket då gör det svårare att ta till sig något nytt. Detta bidrar till att gamla traditionsenligt inövade praktiska vanor samt normer hålls kvar, vilket i sin tur begränsar utvecklingen av företagsstrukturen inom jordbruksnäringen.

Teorin är också att om företag runt om i ens närhet i större utsträckning ingår i driftbolag så påverkas ens normativa och beteendemässiga övertygelser, vilket kan leda till att den subjektiva normen och attityden mot beteendet ändras till mer positivt. Detta eftersom att människan oftast har en drivkraft att vilja utvärdera och jämföra sina egna övertygelser och förmågor med objektiva och icke-sociala medel. Men i tillfällen då dessa medel inte finns tillgängliga så jämför personen sig istället med andra människors åsikter (sociala medel) och förmågor. Om personen däremot har objektiva grunder för sina egna övertygelser, exempelvis att personen vet att den har väldigt god lönsamhet i sitt företag, så kommer den inte att utvärdera och jämföra sig med andra människor i samma utsträckning. Om personen anser att människorna i ens omgivning är alldeles för olika och avvikande jämfört med en själv så kommer denna heller inte att jämföra sig med dessa. (Festinger, 1954).

3. METOD

3.1 Implementering

För att hitta lantbrukare att intervjua lade vi ut en intressekontroll i olika lantbruksforum på Facebook. För att minska risken att få en homogen grupp som var antingen väldigt positivt inställda till beteendet eller negativt inställda till beteendet så valde vi att inte gå in på vad ämnet handlade om utan efterlyste endast lantbrukare som bedrev egen verksamhet och som inte hade ett gemensamt driftbolag tillsammans med något annat företag. Detta kan liknas med ett snöbollsurval eftersom vi också kontaktade lantbrukare vi kände till som vi trodde kunde ha åsikter i och om ämnet. Vi var dock noga med att inte välja ut lantbrukare som samarbetade i driftsbolag redan utan letade efter den ”vanliga lantbrukaren” som kanske hade lite samarbeten vi sidan av. Detta kunde ge oss bättre möjlighet att förstå vad som stoppade från enkla samarbeten till mer uppstrukturerade.

Efterhand som vi fått in svar från ett flertal företagare inom kriteriernas ramar så har vi kunnat boka in intervjuer med intervjuobjekten efter bästa förmåga. För att inte behöva vara platsberoende så har vi bestämt oss för att intervjua de flesta lantbruksföretagarna via telefon eller skype. Detta möjliggör även att vi lättare kan anpassa intervjuerna efter de tidsönskemål som intervjuobjekten har. Innan avtalad intervju kommer vi att skicka ut materialet med frågeställningarna så att intervjuobjekten får lite tid att läsa igenom och förbereda sig. Telefonintervjun kommer att ta ungefär 60 minuter, och vi kommer innan att tillfråga intervjuobjekten om de godkänner att intervjun spelas in. Detta för att ge oss underlag till den data vi senare kommer att sammanställa, samt att vid behov möjliggöra djupare analys av samtalen. Vi kommer även att anteckna delar av intervjun för att underlätta tolkningar av olika svar, samt för att lättare få fram det viktigaste i intervjuerna.

3.2 Pilotstudie och undersökning

För att säkerställa att vi använde rätt frågor i intervjuerna gjorde vi en pilotintervju med en lantbrukare. Dennes svar räknades inte in i undersökningen utan lades som grund för frågornas vidare utformning. När vi skulle analysera resultatet hade frågorna ställts för vida i frågeställningar. Exempel är ”Varför är du lantbrukare?” inom attityd mot beteende där svaren inte kunde knytas an vår modell. Det var för många frågor och materialet blev tufft att analysera. Svaren var heller inte relevanta och många förblev obesvarade. Snarare tyckte lantbrukaren att hen hade svarat på frågan redan. Vi minskade då antalet frågor och specificerade dem bättre till de nya respondenterna men var noga med att lämna plats för tankar och diskussion. Vi hade en tanke om att frågan som togs bort ur undersökningen ”vad driver dig att vara lantbrukare?” skulle ge oss bättre svar på norm och subjektiva åsikter men vår pilot svarade mer praktiska saker som utveckling och kunskap inom produktionen. Eftersom frågan heller inte anspelade på samarbete inom driftsbolag tog vi beslutet att ta bort den helt. De nya frågorna som

ställdes riktades bättre mot beteendet och i dokumentet skrevs också in en text om samarbete som skickades några dagar innan intervjun. Den texten stod förtydligad information om vad undersökningen menade med samarbete inom driftsbolag med några exempel som de själva kunde knyta an till innan.

För att mjuka upp lantbrukarna och kunna ställa frågorna mer riktade till personen och hans tanke om driftsbolag valdes ändå att ha kvar de frågorna som inte passade in under modellen. Exempel är att ställa frågan om vilken inriktning företaget har samt vad de gillar och ogillar med att vara lantbrukare. Deras svar där kunde appliceras och kopplas frågorna i modellen till. Efter inledningsfrågorna ställdes sex frågor om attityd mot beteendet, som exempel ”Vilka fördelar ser du om du ingår i ett samarbetande driftsbolag?”. Därefter flöjde fem frågor om subjektiv norm ”Vilka skulle inte uppskatta om du ingick i ett delägande driftsbolag?”. Slutligen två frågor på sista delen om uppfattad beteendekontroll där vi bad dem ta upp faktorer och omständigheter som påverkade dem i valet att ingå i ett driftsbolag eller valet att avstå.

En fråga, ”hur värderar du ett samarbete i driftsbolag” gav väldigt spretiga svar på och undersökningen fick därför bortse från de flesta svaren där. Den var helt enkelt svårtolkad och gav i sammanhanget inte bra svar. Antingen svarade lantbrukarna att de värderade det bra eller högt, eller så svarade de mer på vad de värderade högt, vilket nästan alltid blev samma sak som vilka fördelar de trodde ett delägande i driftsbolag skulle uppnå.

Med bakgrunden att mycket liten forskning har gjorts inom ämnet och att undersökningen gäller ett beteende och åsikter från lantbrukarna så väljs kvalitativa intervjuer. Eftersom norm och åsikter skiljer sig och är subjektiva är det i dagsläget inte möjligt använda en enkätstudie. Bästa sättet att genomföra den typen av kvalitativ intervju är via semistrukturerade intervjuer. Detta eftersom undersökningen inte kräver exakta frågor utan behöver ett resonemang om ämnet och verkligen veta vad företagaren tyckte. Därför ställs istället många följdfrågor och få frågor med enkla svar.

Respondenterna är alla aktiva lantbruksföretagare i Sverige och inom alla de stora vanligare inriktningarna som växtodling, gris, mjölk och nötkött. Samtliga intervjuer spelades in och utfördes tillsammans på telefon, utom en lantbrukare, som förutom pilotintervjun, togs i riktigt möte. Lantbrukarna var inte anonyma, mellan 27 och 67 år, de var totalt 13 lantbrukare varav tre kvinnor och 10 män. De flesta arbetar som lantbrukare på heltid men det finns även dem som jobbar deltid med företaget och har andra uppdrag av olika slag utanför gården. De flesta av de tillfrågade ingår idag i någon form av samverkan främst genom maskinsamarbete. Andra samarbeten handlar om torkanläggningar och mellangårdsavtal. Generellt har djurgårdarna högre omsättning och upplever en högre lönsamhet än växtodlingsgårdarna. Intervjuerna spelades in och antecknades med stödord under intervjun. Stödorden och anteckningarna användes sedan vid analysen men vid några tillfällen fick inspelningen fungera som minnesreserv för tolkningen.

För att analysera svaren i intervjuerna ställdes frågorna var och en för sig för att få en bild av hur lika eller olika lantbrukarna hade svarat. Eftersom det är mycket berättande och svaret ibland inte tillhör just den specifika frågan utan kan placeras bättre under någon annan fråga valde vi att istället ställa upp ett Excelark där sex kolumner med

överbrikerna enligt Theory of Planned Behavior och underrubriker. Olika meningar och uttryck som framkommit i de olika frågorna skrevs in under respektive rubrik.

Under ”attityd mot beteende” sattes kolumnerna affektiv, konnativ och kognitiv. Normativt beteende delades in i social norm och subjektiv norm. Under uppfattat beteendekontroll sattes ”faktorer som ökade sannolikheten att ingå samarbete” samt ”begränsande faktorer” in. Sedan analyserades intervjun i sin helhet även om de tre överbrikerna särskildes åt.

3.3 Avgränsning

Vi väljer att avgränsa oss till samverkan i driftbolag horisontellt inom praktiskt lantbruk, alltså inte samverkan för innovationer eller produkter i marknadsföringsledet. Vi avgränsar oss också till driftbolag och ställer därför inte frågan om enkel samverkan mellan lantbrukare. Begränsningen sitter dels i det faktum att det inte blir relevant att ta med alla samarbeten eftersom att låna en harv mellan varandra inte kan räknas som så komplicerat och också ganska vanligt förekommande. Sedan fokuserade vi mycket på delad risk, något ett enkelt samarbete inte tillgodoser i utsträckningen som delägande i driftbolag gör.

Vi godkänner intervjuobjekt som driver driftbolag av anledningar så som generationsskifte, skattetekniska skäl eller driftbolag som inte har affärsmässigt förhållande mellan oberoende delägare. Denna typ av driftbolag ses i detta fall som en av parterna i ett eventuellt nytt bolag.

Vi har inte tagit hänsyn till inriktning på lantbruket, animalieproduktion, växtodling eller annat då vi inte finner det relevant eftersom normen genomsyrar hela branschen inte en specifik produktionsgren. Vi är medvetna om att vi endast skrapar på ytan och för kommande undersökningar ser vi gärna att jämförelser mellan specialiserade växtodlingsföretag eller animalieföretag undersöks på sikt.

Vi tog inte hänsyn till kön utan gjorde intervjuer med både kvinnliga och manliga lantbrukare. Undersökningsmaterialet kommer att bli för litet för att diskutera könsskillnader.

4. RESULTAT

Nedan följer en sammanställning av intervjuobjektens svar uppställt enligt modellen Theory of Planned Behavior.

Beteendeövertygelser och attityd mot beteendet

Kognitiv attityd

De flesta intervjuobjekten tog upp många kognitiva aspekter till att samarbeta inom driftsbolag. Exempel som kommit upp är delad risk, både ekonomiskt och socialt, optimerade maskinkostnader, möjlighet att utnyttja areal och maskinpark på ett effektivare sätt. Mjuka värden som kollegor, att ha någon att bolla idéer med samt erfarenhet och kompetensutbyte tas också upp. Samtidigt nämndes av de flesta att driftsbolag med all säkerhet skulle öka längden på beslutskedjan och menade att resultatet kanske inte alltid var bättre. Fyra av intervjuobjekten var på helt samma spår när det gällde hur många delägare man bör vara i ett driftbolag. De ansåg att man borde hålla sig inom ramen för en till två ytterligare delägare utöver sig själv.

”Ju fler kockar, desto sämre soppa.”

- Växtodlare Västmanland, växtodlare Skåne, grisproducent Södermanland, växtodlare och nötköttproducent Östergötland

Många av intervjuobjekten har en negativ attityd mot samarbete i driftbolag som bland annat beror på svårigheten att hitta någon lämplig partner där både personkemi och förutsättningar stämmer. Andra upplevda aspekter är en risk att man kommer på kant med varandra och då får problem att upplösa driftsbolaget. Två av intervjuobjekten ansåg att ett samarbete inte var aktuellt eftersom de själva såg driftsbolag som endast en möjlighet att bli större. En tog upp motsatsen, att små företagare hade mer att vinna på driftsbolag då ett driftsbolag kunde läggas upp på olika sätt både delarna och löneutbetalning.

Konativ attityd

Intervjuobjekten ansåg sig gärna vilja bestämma själva och känna sig fria i sina beslut. Många såg då en risk att bli av med friheten i de besluten. Som motpol såg många det positivt att kunna dela upp ansvaret och arbetsbördan på fler kompetenta personer och därmed kunna planera sin tid och ledighet på ett bättre sätt. Någon nämnde och många ifrågasatte sin egen förmåga till att samarbeta och också sin impulsivitet som man inte trodde skulle klara av att diskutera med andra delägare innan man tog beslut.

Rädslan att misslyckas och skapa oreda och oordning i bygden verkade genomsyra många svar på frågan om hur andra driftsbolag i deras närhet fungerade.

”...gossar med stora gårdar som tycker det är hippt och flådigt att bilda bolag...” - Växtodlare, Skåne

Beroende på vilken verksamhetsgren den befintliga lantbrukaren hade idag skiljde sig svaren inom vilket område man skulle kunna tänka sig att samarbeta inom driftsbolag. Djurproducenterna var mer benägna att starta driftsbolag inom växtodlingen för att

minska maskinkostnader och kunna fokusera på sin primära produktion i större utsträckning.

Växtodlingsbönder skiljde sig i större utsträckning från varandra då hälften ville bilda ett nytt bolag med djurproduktion för att förbättra kvaliteten på åkermarken. Här togs också aspekter som fler medarbetare och möjlighet att fördela arbetsbördan bättre upp. Aktuella lantbrukare ville i detta fall anställa en extern driftsledare på enheten för att själva kunna fortsätta med sin produktion. De såg djurproduktionen som en del att kunna förädla sin spannmål, förbättra jorden och öka omsättningen i sina företag. Övriga delen såg däremot ett driftsbolag inom torkanläggning eller maskinsamarbete närmre till hands. Denna grupp hade också svårare att se hur organisationsupplägget skulle se ut och verkade mer oroad över om de skulle tappa sin roll i företaget än gruppen av växtodlare som skulle kunna tänka sig att starta djurproduktion.

Affektiv attityd

Affektiv attityd är känslostyrd och här kom ord som rädsla för osämja bland grannar och samarbetspartners upp. Många var skeptiska till avtal och oroliga att tappa den frihet de upplevde idag. De flesta har uppgett att det verkar svårt och har respekt för formen i sig. En oro att inte komma överens och känna tillit till den andra partnern var också något som framkom under intervjuerna.

"En lantbrukare klär ofta in känslomässiga beslut som grundas på magkänsla och ryggmärskänsla i företagsekonomiska aspekter" -växtodlare Östergötland

Av 13 intervjuobjekt uttryckte endast fem att det verkade spännande eller kul att starta driftsbolag med någon kollega i branschen.

Många diskuterade vikten av personkemi och att alla i bolaget förstod hur mycket arbete som behövdes.

Normativa övertygelser och subjektiv norm

Alla intervjuade nämnde familjen i frågeställningarna vem som påverkade ens val att ingå driftsbolag med kollegor. Många trodde att de skulle kunna planera sin arbetstid på ett bättre sätt och att familjen skulle uppskatta att få spendera mer tid med lantbrukaren.

Oavsett ålder nämnde alla att den äldre generationen var mer skeptiskt till att ingå samarbete med någon annan men de yngre verkade samtidigt mindre benägna att ingå i driftsbolag. De tre yngsta i studien hade precis börjat genomgå generationsskiften inom familjen och nämnde alla att de inte trodde att den äldre generationen inte skulle uppskatta om de ingick driftsbolag med någon utanför familjen. Anledningen ansågs vara att föräldrarna byggt upp allt och inte ville se någon annan på sin mark. Tvärtemot detta ansåg äldre lantbrukare, som själva såg sig som för gamla att ingå nya satsningar i driftsbolag, driftsbolag som en möjlig lösning för sina barn. Lantbrukarna beskrev lantbruket som traditionellt eftersom gårdarna oftast ärvts ner genom generationer. Arbetet och investeringen som gjorts i marken måste tas tillvara på rätt sätt och då vill man göra det själv.

De flesta tror inte att grannar skulle ha mycket åsikter om beteendet men en del nämner ändå avundsjuka i de olika svaren. Lantbrukarna uppgav att det skulle vara oväsentliga i valet att gå in i delägande driftsbolag, att ta hänsyn i vad grannarna tyckte. Tre fyra

stycken nämner också att i deras bygder är avundsjukan inget problem men att det absolut existerar i andra bygder.

Vi ställde frågan om vad deras grannar skulle svara om de fick frågan om att ingå i driftsbolag och nästan alla trodde att grannarna med all säkerhet skulle svara nej. Detta beroende på att grannarna var självständiga och ville köra sitt. Många uppgav också att deras grannar inte hade behovet eller att de var mer konservativa och därför inte skulle kunna tänka sig att ingå i driftsbolag. En lantbrukare uttryckte att målet för många lantbrukare verkade vara att bli självverksamma.

”En del kan vara intresserade av att ingå i driftsbolag men jag är tveksam till att de själva skapar tillfället. Däremot om någon annan skulle skapa tillfället och fråga dem så är det nog mer sannolikt att de svarar ja.” -Växtodlare Södermanland

Däremot svarade alla på motsatt fråga, om grannen skulle fråga dem om deläggande i driftsbolag, att de skulle kunna tänka sig att samarbeta.

”Om grannen kommer med en plan och en fråga om driftsbolag så visar denne på ett driv och har troligtvis tänkt igenom det, då är det värt att kolla upp ordentligt.” – Växtodlare och Nötköttsproducent Västergötland

Övriga faktorer som togs upp angående normativt beteende var att rådgivning och banker har viss påverkan på lantbrukarna i beslutet att bilda driftsbolag eller inte. Dock saknade man exempel på modeller för att det skulle fungera organisatoriskt. Banker hade påverkan i frågan om man inte längre fick verksamheten att gå ihop och banken krävde förändring. En lantbrukare nämnde banken som påverkan åt andra hållet. Det vill säga att banken skulle eller inte skulle bevilja lån till exempelvis satsningar inom stallbyggnation. Lantbrukaren var osäker på hur banken skulle vilja investera i ett bolag inom växtodling eller djurproduktion utan fastighet som säkerhet bakom.

Att prata om ekonomi och lönsamhet säger lantbrukarna inte förekommer i så stor utsträckning som man kanske önskat. Istället pratas det om kvävegivor, hästkrafter och hektar.

Kontrollövertygelser och uppfattad beteendekontroll

För att öka sannolikheten att lantbrukarna skulle gå in i deläggande driftsbolag gällde att någon annan ställde frågan. Andra faktorer kunde kopplas till ekonomin och majoriteten ansåg att en tuff ekonomi skulle öka trycket på rationalisering av företaget och därmed sannolikheten att ingå samarbeten i högre utsträckning. Här togs även banker och rådgivning in precis som under normativt beteende.

Faktorer som begränsar lantbrukare att ingå i deläggande driftsbolag var mer splittrade. Hos de äldre lantbrukarna handlade det om ålder och ork. Generellt oavsett ålder och inriktning snuddade man att ekonomin helt enkelt inte varit tuff nog för sådana beslut. När vi ställde frågan om vad som egentligen stoppade dem att ingå driftsbolag med någon svarade många att de inte träffat rätt partner än.

4.2 Analys

Beteendeövertygelser – Attityd mot beteendet

Valet att inte ingå i driftsbolag med kollegor grundar sig i affektiva och till viss del konnativa attityder. Kognitivt ser inte lantbrukarna så mycket negativt utan resonerar mer mot förbättringar som skulle ske inom företaget om det ingick i ett driftsbolag. Det blandas in mycket känslor som handlar om rädsla och oro att ställa till det och röra om strukturen i bygden och man är också oroad över sin egen roll i företaget. Vår slutsats av detta är att en lantbrukare identifierar sig med att själv driva företag och att hen har svårt att se sig i någon annan roll än ledande för företaget. Detta bekräftas även i valet av inriktning hos de lantbrukare som ville bilda driftsbolag inom en annan produktionsgren än sin huvudsakliga. Dessa lantbrukare verkade mindre oroade över att förlora sin roll medans lantbrukare som ville driva tillsammans inom samma huvudområde som tidigare hade fler funderingar över ny struktur och organisationsmodeller. Detta kan också förklaras med att växtodlarna i allt större del arbetar ensamma och att det inte krävs lika många anställda inom växtodlingsföretagen.

Ord och fraser inom attityd mot beteendet

- Rädd att bli överkörd
- Rädd att tappa kontrollen
- Förlora sin egen roll
- Snabbare beslut i eget företag
- Frihet
- Organisationsstruktur
- Fler att ta hänsyn till
- Ju fler kockar.....

Normativa övertygelser – subjektiv norm

I undersökningen som rapporterats ovan framkommer att äldre generationer återkommer i diskussionen oavsett ålder på lantbrukarna. Detta pekar på att dagens lantbrukare trots många år i branschen inte helt kan släppa oket från farföräldrars tidigare slit för familjegården. Deras familjer

Under normativt beteende ser vi att lantbrukare själva inte gärna vill ställa frågan eller jobba aktivt för ett delägande driftsbolag men att majoriteten ändå skulle fundera över om någon ställde frågan till dem.

Ord och fraser inom subjektiv norm

- Tidigare generation
- Någon annan ställer frågan
- Grannen skulle säga nej
- Tillräckligt stark ändå
- Fel strategier
- Passar inte mina åsikter

Kontrolövertygelser - uppfattad beteendekontroll

I detta område togs aspekter som tidigare kanske inte tagits upp inom attityd mot beteende och subjektiv norm. Typiska svar så som geografi och fel strategi i företagandet fanns med men en stor faktor som stoppade handlade om att man inte funnit rätt person att genomföra det med.

Det har framkommit vissa kunskapsluckor om både lantbrukarnas syn på driftsbolag och organisationskunskap som hindrar samarbete. Dels tror många att ett driftsbolag innebär att alla måste arbeta precis lika mycket i bolaget, något som ju är reglerbart eftersom lön betalas ut efter insats. Det senare som handlar om kunskapen om organisation och förmåga till strukturering, eller i alla fall upplevelsen att man saknar kunskapen kan definitivt vara en faktor som bromsar många.

Ord och fraser inom uppfattad beteendekontroll

- Geografiska hinder
- Strategiska skillnader
- Personkemi
- Båda måste jobba lika hårt

Enligt modellen leder dessa tre till en intention och med tanke på svaren så ser vi sambandet mellan den egna attityden, normen och andra yttre faktorer som hämmar lantbrukaren att ingå i ett driftbolag. Vi har med hjälp av modellen kunnat bena ut olika orsaker och attityder som påverkar företagaren och detta kan hjälpa lantbrukare och rådgivare att förstå problematiken.

5. DISKUSSION

Svårigheterna att hålla lönsamheten inom näringen och den hårdare konkurrensen utifrån, är några av orsakerna till varför landets lantbruksföretag ständigt måste utvecklas och effektiviseras. Samarbete har i många år diskuterats som ett sätt att hjälpa varandra att lyckas, och så har även tidigare studier fastställt. Ett samarbete i driftsbolag är en något krävande form då man blir bunden till de andra samarbetsparterna, men det ger som tidigare visat även många fördelar.

Meurling (2015) nämnde i sin slutdiskussion att det eventuellt kunde vara attityder och normer på landsbygden som hindrade företagare att samarbeta i större utsträckning vilket var en faktor till hur vi genomförde denna undersökningen.

Svagheter i undersökningen får vi understryka är antalet intervjuade. Risken är också att vi fått en för homogen grupp eftersom de olika inriktningarna inte är representerade i förhållande till det ser ut i verkligheten. Det är också företag med större antal djur/hektar än medelgården i sig vilket skulle kunna kopplas till att lantbrukarna i högre utsträckning har större delen av sin försörjning från lantbruksföretaget. I vissa frågor tror vi detta skulle ha effekt men generellt tror vi inte att svaren skulle skilja sig jättemycket. Den subjektiva normen som många känner angående föregående generation tyder på att vi ändå hittat någon form av snitt vad gäller normerna, i alla fall över generationerna.

Vi har insett att vetskapen om positiva aspekter är stor och de flesta är väl medvetna om fördelarna och dess roll i ett driftsbolag. Därför finner vi det väldigt intressant att vårt resultat ändå visar att ingen av lantbrukarna som tillfrågades ingick i driftsbolag. De flesta av Sveriges lantbrukare ingår inte i gemensamt ägda driftsbolag. Majoriteten svarade att lönsamheten var dålig samtidigt som man säger att den inte är tillräckligt dålig för att ingå i driftsbolag med varandra.

En upptäckt vi gjorde var att många av växtodlingsföretagen gärna kunde tänka sig att börja samarbeta om någon form djurproduktion då de såg alla fördelarna med en sådan i sin växtodling, samt även i sin plånbok. Dock så var de själva inte intresserade att hålla på med djuren utan man ville gärna att någon skulle sköta det åt en. I denna formen kände många då även att de skulle slippa att lämna ifrån sig kontrollen över sitt eget. Djurbönderna däremot upplevde redan att de hade det gott ställt och kände inte riktigt behovet av att samarbeta med en partner utifrån.

Som vi befarade från början så hade normer och attityder väldigt stor inverkan på vad man tyckte om samarbeten i driftsbolag och många ”skyllde” på att det var den äldre generationen som satte ribban på hur man ska bedriva sitt företag.

Vad som egentligen är orsaken till alla dessa attityder och normer är ganska oklart, men en av de troliga orsakerna som vi upptäckt kan vara ett beteendemönster som vi uppfattat hos flertalet av lantbrukarna. Detta beteendet har vi likställt med teorin om pluralistisk ignorans. Pluralistisk ignorans, även kallad pluralistisk okunnighet är ett fenomen som uppstår genom att en person har en ironisk önskan att möta vad man felaktigt tror är en större grupps förväntningar av ens beteende. Helt enkelt att man tror att de flesta andra i sin omgivning är överens om vissa idéer och tankar, och vad som är

okej och inte okej. Därför anpassar man sig efter det trots att man själv inte riktigt håller med eller tycker lika. Pluralistisk ignorans är ett väldigt vanligt fenomen i många individers sociala liv, och börjar med att man har stor beteendehänsyn till en social norm som egentligen motsätter ens subjektiva normer och privata känslor. Detta i de flesta fall för att känna en identifiering eller vara en god medlem till en grupp eller social rörelse trots att man riskerar att gå emot sina egna åsikter och övertygelser.

När människor saknar objektiva referenspunkter för sina egna övertygelser blir de mer utsatta för social påverkan av andras normer och övertygelser. I ett sådant läge ökar benägenheten att man jämför sina övertygelser med omgivningens (Festinger, 1950; Festinger, 1954).

Shelton och Richeson (2005) menar i sin studie att även om medlemmar av olika grupper skulle vilja ha mer kontakt med medlemmar i andra grupper så väljer de ändå inte att ta kontakt med den andra gruppen eftersom de felaktigt tror att de andra grupperna inte vill ha kontakt med dem. Medlemmarna av de andra grupperna var nämligen i själva verket väldigt öppna för kontakt men visade inte detta av samma anledning. Detta kan liknas vid att nästan alla av de intervjuade lantbrukarna skulle dra sig från att fråga sin granne om att samarbeta eftersom de trodde att grannen ändå inte skulle var intresserad och hellre skulle vilja köra sitt eget race. Men på frågan om grannen skulle ta första steget och var den som ställde frågan så kunde de flesta företagarna ändå överväga att samarbeta med denna. Närmare bestämt så visade detta beteendet att ingen vågar ta första steget, men de följer gärna med om någon annan tar initiativet. Så för att fler lantbruksföretag ska kunna samarbeta i större utsträckning så måste fler lära sig att ta första steget.

Attityden mot samarbete i driftsbolag var relativt positiv eftersom man såg att det kunde ge både sociala fördelar, samt en trygghet genom att sprida riskerna och kunna planera sina arbetstider mer. Men dock så återfanns en rädsla av allt som kunde gå fel, bland annat att inte få bestämma allt själv, inte ha samma frihet längre eller att personkemin inte kommer att stämma. Dessa negativa sidor var en av orsakerna till att lantbrukarna drog sig från att gå in i samarbete.

Många av lantbrukarna menade på att gården var mer än bara ett företag, utan att det var något som familjen byggt upp och drivit enligt traditioner vilket gjorde att man fick en väldigt stark anknytning till sin egen produktion. För många av lantbrukarna kunde det vara svårt att släppa ifrån sig det som de byggt upp för att sedan dela det med någon annan. En växtodlare från Skåne menade på att om det ska fungera med sånt här samarbete så måste man var mogen mentalt att våga *''stoppa sina små hektar i en påse med någon annans''*.

Familjens intresse och deras åsikter var något som de flesta var överens om hade väldigt stor påverkan på sina beslut om att bilda driftsbolag eller inte. Framförallt detta i fall där generationsskifte var tilltänkt inom de närmaste åren, då det fanns en risk att de som skulle ta över inte skulle vilja driva företaget på det sättet. Däremot såg dessa bildning av driftsbolag med nästa generation som ett sätt att göra ett lyckat generationsskifte. Annars lyftes det upp att familjen nog hade uppskattat ett samarbete med delägande i driftsbolag då arbetstiden kunde vara lite mer planerad och uppdelad vilket skulle ge mer tid över till familjen. Viktigt var även att samarbetsparternas familjer skulle kunna trivas med varandra utan att det skulle bli konflikter.

Några viktiga framgångsfaktorer för ett lyckat samarbete i driftsbolag som belystes av intervjuobjekten var framförallt personkemin och geografin. Viktigt med personkemin var att man trivdes med varandra, hade liknande värderingar och samma mål, men även att man kunde ge och ta, samt dela med- och motgångar med varandra. De flesta av intervjuobjekten hade uppskattat om man hade lite olika erfarenheter så att man kunde komplettera och lära av varandra för att ständigt bli bättre. När det gäller geografin så tyckte de flesta att det var lämpligast att man var lokaliserade nära varandra för att få en god arrondering samt effektivare processer. Om avståndet skulle bli för stort så hade många av fördelarna i framförallt växtodlingen försvunnit och därmed hade samarbetet förlorat sin mening. Däremot när det bara gällde djurproduktion var det inte lika noga geografin. Flera av lantbrukarna sa vid intervjuerna att det framförallt var dessa faktorer som gjorde att de inte gick in i samarbete i driftsbolag. De påstod sig alltså att inte ha hittat rätt samarbetspartner med rätt personkemi bland lantbrukarna i sin omnejd för tillfället, men de menade på att i takt som gårdarna går igenom generationsskiften så kunde detta succesivt förändras.

Sammanfattningsvis så finns det mycket mer att undersöka om attityder och normer i jordbruksnäringen då det är en relativ traditionsenlig sektor med svårigheter att bryta mönster och normer. Vi har fått en relativt bra bild om hur lantbrukare kan tänka kring samarbeten i driftbolag, och nästa fråga inom ämnet kan vara hur man ska jobba för att förebygga rädslorna för att samarbeten ska misslyckas och oroligheten att inte få göra som man vill.

5.2 Slutsats

- Den kognitiva attityden hos lantbrukaren är positiv i riktningen att starta driftsbolag tillsammans med en kollega.
- Alla är överens om att personkemin är det absolut viktigaste för att kunna starta ett driftsbolag med någon ytterligare person.
- Avtal anses också en viktig del av utformningen och man tror att mycket av eventuella framtida konflikter kan regleras där.
- Personkemi och geografiska aspekter uppkommer som hinder för samarbete inom driftsbolag
- Den äldre generationen anses ha mycket åsikter om vad som ska ske och inte. Den drivande generationen förhåller sig till den och anser att familj och äldre generations slit inte ska fördärvas eller delas med sig av.
- Normer och tro påverkar valet att gå in i samarbetande driftsbolag eftersom många verkar oroade över hur den äldre generationen tycker och anser
- En lantbrukare ser sig som fri men med mycket ansvar.

Med bakgrund av vår undersökning har vi också tagit fram lite förslag om vad som kan vara lämpligt att undersöka vidare på.

- Normer i förhållande till företagande och lönsamhet
- Generationsskiften inom delägande driftsbolag
- Förslag på hur strukturering och upplägg kan se ut

Tack för att ni visat intresse och valt att läsa detta arbetet.

Jakob Karlsson och Cecilia Klasson, Alnarp 2018

REFERENSER

Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 179-211.

Ajzen, I. (2006). Behavioral Interventions Based on the Theory of Planned Behavior University of Massachusetts, Amherst. Tillgänglig:
<http://people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.intervention.pdf> [2018-04-24]

Ajzen, I. (2006). Constructing a theory of planned behavior questionnaire. University of Massachusetts, Amherst. Tillgänglig:
https://www.researchgate.net/publication/235913732_Constructing_a_Theory_of_Planned_Behavior_Questionnaire [2018-04-11]

Andersson, H., Blad, F., Lagerkvist, C-J. & Samuelsson, J. (2004). Ekonomiska vinster vid samverkan mellan lantbruksföretag. Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för ekonomi. Tillgänglig:
http://www.vaxteko.nu/html/sll/stiftelsen_lantbruksforskning/rapport_slf/RSLF68/RSLF68K.PDF [2018-04-04]

Berger, L. (2016). Marknadsorientering vetenskapen hos lantbrukare Sveriges Lantbruksuniversitet Alnarp.
Trädgårdsingenjörsprogrammet (Kandidatuppsats 15 HP)

Bergman, K-G. & Renborg U. (1971). Samverkan i jordbruket – möjligheter och problem. Institutionen för ekonomi och statistik, Lantbrukshögskolan, Uppsala.

Breckler, S. J. (1984). Empirical validation of affect, behavior, and cognition as distinct components of attitude. *Journal of personality and social psychology*, 47(6), 1191.

De Toro, A. & Rosenqvist, H. (2005). Maskinsamverkan – tre fallstudier [Rapport]. Sveriges Lantbruksuniversitet Uppsala.
Institutionen för biometri och teknik

Engström, E. & Hökby, E. (2014). Samarbete som arbetsform - En undersökning inom jordbrukssektorn. Uppsala universitet Campus Gotland.
Ekonomiprogrammet (Kandidatuppsats 15 HP). Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:729346/FULLTEXT01.pdf> [2018-04-04]

Festinger, L. (1950). Informal social communication
Psychological Review, vol. 57, nr 5

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes.
Human Relations, vol. 7, nr 2.

Johansson, E. & Persson, K. (2013). Från maskinsamarbete till driftsbolag. Sveriges Lantbruksuniversitet Uppsala. Agronomprogrammet – ekonomi. (Examensarbete 15 HP)
Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/5866/7/johansson_et_al_130705.pdf [2018-04-24]

Jordbruksverket (2015). Strategier för konkurrenskraft - Spelar strategierna någon roll för jordbruks- och trädgårdsföretag? Landsbygdsanalysenheten.
(Jordbruksverket Rapport, 2015:11) Tillgänglig:
https://www2.jordbruksverket.se/download/18.2c61a9f114f3d345704dd6f7/1439973947057/ra15_11.pdf [2018-04-24]

LRF, (2014). Vägen till finansiering av ditt lantbruksföretag. [Broschyr]
Tillgänglig: <https://www.lrf.se/globalassets/.../vagen-till-finansiering-av-ditt-lantbruksforetag.pdf>

Meurling, G.(2015). Utveckling i samarbete - Lantbrukssamarbete inom biogasproduktion i Sverige. Sveriges Lantbruksuniversitet Uppsala.
Agronomprogrammet landsbygdsutveckling. (Examensarbete 30 HP)
Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/7876/1/meurling_g_150428.pdf [2018-04-04]

Neuman, L. (1991). Maskinsamverkan så klart. Stockholm. LT:s förlag

Rietz, H. (1993). Gemensamma driftsbolag för lantbrukare
Sveriges Lantbruksuniversitet Uppsala. Examensarbete nr 98 Redovisningslära
Institutionen för ekonomi

Shelton, J. N. & Richeson, J. A. (2005). Intergroup contact and pluralistic ignorance.
Journal of Personality and Social Psychology, vol. 88, nr 1.

Bilaga 1

BILAGOR

Utskick i Facebook grupper riktade mot lantbruk:

Hej alla vårbruksglada stressade bönder

I sann tradition så ligger lantmästarnas examensarbete precis så det krockar med vårbruket och i år är inget undantag. Vi söker med eld och högafflar efter just dig som har lite lite tid över för en intervju med oss. Du ska passa in på följande profil:

- Enskild lantbruksföretagare inom växtodling och/eller animalieproduktion.
- Fri ålder över 20 år

Intervjun kan ske över en kopp kaffe eller över telefon eller skype.

Dra iväg ett sms till Cissi 0708688977 eller till Jakob 0703822736, eller maila cekl0002@stud.slu.se eller jbka0001@stud.slu.se.

